

CREDIȚA ORTODOXĂ ȘI VIAȚA BISERICESCĂ¹

Dimitrios ȚELENGHIDIS

Profesor al Facultății de Teologie, Universitatea Aristotelică din Tesalonic²

Credința ortodoxă și viața bisericească se găsesc într-o unitate indisolubilă. Credința ortodoxă, înțeleasă ca adevăr dogmatic, delimitează conținutul vieții Bisericii și garantează autenticitatea vieții ei.

În același timp, viața Bisericii este oglinda vie a conținutului credinței ortodoxe. Duhul Sfânt, ca Duh al Adevărului ipostatic, cu prezența Lui harismatică în Biserică, asigură viața Bisericii în esența ei și îi dă un sens autentic.

Credința ortodoxă și viața bisericească este exprimată la nivel existențial și de fiecare membru al Bisericii. În mod special, viața bisericească, exprimată ca un mod nou de a fi al credinciosului, nu poate avea ca rezultat un mod de manifestare individualist și autonom. Fiecare om, membru al Bisericii celei Una, exprimă, în manifestările lui individuale, Biserica. Astfel, ethosul ecleziastic al credinciosului se identifică prin fiecare lucrare a Bisericii, adică prin fiecare lucrare intelectuală, psihologică, artistică și, în general, prin fiecare manifestare psihosomatică a credinciosului se dezvăluie viața lui interioară bisericească. În baza acestui fapt, putem să susținem că viața Bisericii se descoperă din viața membrilor ei.

Când credința ortodoxă se desparte și devine autonomă față de viața credinciosului, ea nu mai are caracter mântuitor. O astfel de

¹ Referat susținut în Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Iași, pe 7 noiembrie 2012.

² Profesorul Dimitrie Țelenghidis este considerat unul dintre cei mai mari dogmatişti ortodocși contemporani. În ultimii douăzeci de ani este implicat în problema dialogului dintre Ortodoxie și eterodoxie. Din anii tinereții a avut binecuvântarea să cunoască pe părintele Paisie Athonitul, în preajma cărui s-a aflat timp de mulți ani și a primit sfaturile lui patristice și duhovnicești. Are o vastă operă, din care cităm: *Teologia Ortodoxa și Viața, Soteriologia lui Luther, Har și libertate după tradiția patristică a secolului al XIV-lea, Contribuție la soteriologia Bisericii Ortodoxe* etc. (n. trad.).

credință nu poate să mântuiască pe om. Credința ortodoxă capătă caracter mântuitor numai atunci când se leagă indisolubil și funcțional de viața credinciosului. Atunci este și se numește viața lui, viață bisericească.

Desigur că nici viața bisericească, nici participarea la Sfintele Taine fără credința ortodoxă nu poate duce la mântuire. Aceasta înseamnă că nici o Taină a Bisericii, în această situație, nu ne poate mântui de la sine (adică fără ca noi să credem ortodox). Ortodoxia deține și trăiește plinătatea adevărului. Viața și adevărul se înțeleg în primul rând la nivel existențial. În integralitatea și în autenticitatea lui, adevărul nu poate fi separat de viață, fără consecințe dezastruoase.

Pentru Biserică, viața este cealaltă față a adevărului. Este necreată, este pururea fiitoare, este viața veșnică, despre care se vorbește în Evanghelie. În această situație, este foarte edificatoare și expresivă legătura pe care o face Hristos între adevărul autentic și viața autentică. Hristos, ca Adevăr în Sine, ne adeverește că „aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu Adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis”³. Viața veșnică este cunoașterea adevăratului Dumnezeu. Dar, așa cum știm, în limbajul biblic, patristic și ecleziologic, cunoașterea este cauzată de trăire. Cunoașterea înseamnă experiență trăită. Experiența care se vede din participarea la adevăr. Din istoria și experiența Bisericii, Ortodoxia se evidențiază prin exactitatea (acribia) și integritatea învățăturii ei dogmatice, în timp ce *ortopraxia* (dreapta ei faptuire) se arată, prin excelență, în viața duhovnicească a membrilor îndumnezeiți ai Bisericii.

Credinciosul care are o viață duhovnicească lucrătoare este condus în toate manifestările sale de Duhul Domnului său, deoarece Hristos există și trăiește înlăuntrul nostru prin Duhul Său. Hristos, prin Duhul Său, devine „în toate primul”, numai în membrele lucrătoare ale Trupului Său mistic, adică în membrii activi ai Bisericii. În practică, aceasta înseamnă că Hristos, prin Duhul Său, stăpânește în gândul, în cuvântul și în toată lucrarea celui credincios. Împărăția lui Dumnezeu, care se identifică cu viața duhovnicească în cea mai curată înfățișare a ei, este aceea care stăpânește toate manifestările credinciosului în cadrul Bisericii. În această situație, credinciosul

³ Ioan 17, 3.

împărătește, este stăpânit de Duhul lui Dumnezeu de fiecare dată când arată o viață evlavioasă.

Sfântul Chiril al Ierusalimului afirmă atât de frumos: „Viața evlavioasă este susținută de dogma ortodoxă și de faptele bune; nici dogmele fără faptele bune nu sunt primite de Dumnezeu, dar nici faptele care nu sunt însoțite de dogmele ortodoxe nu sunt primite de Dumnezeu⁴. Virtuțile morale, conform spuselor Sfântului Ioan Gură de Aur, primesc viață din puterea dogmelor, așa cum membrele trupului primesc viață de la suflet⁵, care sunt sfințite de dogmele ortodoxe⁶, care sunt agenții lucrării sfințitoare. Dar, după Sfântul Maxim, „omul se sfințește prin mărturisirea exactă a credinței⁷. Prin urmare, adevărul în Biserică nu este teoretic, adică nu este primirea intelectuală prin ascultare și studiu a cunoașterii conținutului credinței, ci este, în principal, taina care se trăiește prin lucrarea Duhului Sfânt⁸. Fără această participare, fără lucrare, este imposibil ca omul să cunoască înțelepciunea lui Dumnezeu și să se împărtășească de Sfintele Taine ale credinței⁹. Credincioșii sunt conduși către plinătatea adevărului de Duhul Adevărului, prin trăire. De aceea, ei rămân neclintiți în aceasta, fără a le fi frică de amenințări, prigoană sau moarte. În această situație poate fi vorba despre maturitatea duhovnicească, despre care vorbește Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la cei care se hrănesc cu hrana tare a dogmelor: „Deoarece aceștia au terminat viața copilărească și nu au nevoie de lapte, ei pot să se hrănească cu dogmele tari, care îl desăvârșesc pe omul duhovnicesc¹⁰.

Desăvârșirea duhovnicească, atunci când îl definește pe credinciosul ortodox, este întrepătrunsă cu conștiința ortodoxă și cu acribia dogmatică. După cum Ortodoxia trăită coexistă cu *ortopraxia* (dreapta făptuire), erezia nu poate fi deloc compatibilă cu evlavia, nu poate coexista cu ea. Este imposibil ca ereticul să fie evlavios și plin de virtuți. „Așa cum nu poate să iasă din zăpadă foc, tot așa, ba chiar cu atât mai mult, nu poate ieși din eretic smerenie”, remarcă

⁴ Cf. Catezeze, 4, P.G. 35, 456B.

⁵ P.G. 60, 745.

⁶ P.G. 59, 443.

⁷ P.G. 90, 165A.

⁸ Cf. Sfântul Marcu Ascetul, în P.G. 65, 1001AB.

⁹ Cf. Sfântul Macarie, în P.G. 34, 904B.

¹⁰ P.G. 31, 920A.

Sfântul Ioan Sinaitul, care adaugă: „Îndreptarea este a credincioșilor și a evlavioșilor și, desigur, a acelor care au inima curată”¹¹. Din acest motiv, ereticii se caracterizează ca neevlavioși (necredincioși) și erezia lor ca blasfemie¹².

Biserica Ortodoxă nu a despărțit niciodată adevărul dogmelor de viața și evlavia ei. Teologia și dogmele au fost întotdeauna legate de viața credincioșilor. Învățătura dogmatică a Bisericii și felul de a fi (etosul) al credincioșilor trebuie să se găsească într-o relație funcțională, în așa fel încât una să o adeverească pe cealaltă, ca două fețe ale aceleiași realități. În nici o situație nu este permisă separarea vieții credincioșilor de dogmele Bisericii. De aceea, atunci când se anulează una, încetează a avea putere și cealaltă. Desigur că această vedere unilaterală a unei însușiri fundamentale a Ortodoxiei a fost considerată întotdeauna ca o respingere a însăși identității Bisericii. Viața curată este judecată și capătă vrednicie numai din credința dreaptă, viața curată având ca monedă de schimb dreapta credință. „Nici un folos nu are viața curată, atunci când credința este greșită”, subliniază Sfântul Ioan Hrisostom, „dar nici credința ortodoxă nu e de folos atunci când viața este stricată, murdară”¹³.

Viața credincioșilor este autentică atunci când confirmă Teologia Bisericii, adică atunci când constituie experiența trăită a conținutului credinței.

Dar și adevărul dogmatic are valoare practică și mântuitoare, atunci când este trăit și se arată ca viață în Hristos, atunci când există viață curată duhovnicească. Sfântul Ioan Gură de Aur spune hotărât: „Nici să credem că este suficientă pentru mântuire credința, dacă nu arătăm viață curată”¹⁴.

Felul de a fi eclezial, ca etos în Hristos, nu este o manifestare individuală, ci se exprimă în mod universal. De aceea și Hristos, în Predica de pe munte, a unit credința în El cu păstrarea vocii lui Dumnezeu: „Nu tot cel ce Îmi zice Doamne, Doamne, va intra în Împărăția Cerurilor, ci cel care face voia Tatălui Meu Celui din ceruri”¹⁵.

¹¹ P.G. 88, 996B.

¹² Cf. Sfântul Atanasie cel Mare, în P.G. 26, 1076C și P.G. 25, 221-225.

¹³ P.G. 53, 31 și P.G. 59, 369.

¹⁴ P.G. 59, 77.

¹⁵ Matei 6, 21.

Unirea dintre dogme și etosul credinței și al vieții nu este mecanică, ci este lucrarea Duhului Sfânt, care presupune conlucrarea liberă cu omul. Ca să rămână credința nezdruccinată, este nevoie de ajutorul și de lucrarea activă a Duhului Sfânt în credincios. Lucrarea activă a Duhului Sfânt în credincios este asigurată prin curățenia viețuirii. Viața curată face ca Duhul Sfânt să rămână lucrător și să întărească puterea credinței. De aceea este imposibil ca să nu se clatine credința aceluia ce are viață necurată¹⁶, deoarece viața prihănită devine piedică în trăirea exactă a dogmelor, în așa măsură încât dogmele acestea se strâmbă în mintea lui și încep să corespundă cu viața sa întinată¹⁷.

Viața eronată și întinată împiedică înțelegerea înălțimii dogmelor credinței, deoarece, în mod practic, întunecă puterea de înțelegere a minții. Și, așa cum nu este posibil ca cineva care se găsește în înșelare, dar trăiește corect (având smerenie, dragoste, moralitate, virtute, viață curată), să rămână într-un final în înșelare, tot așa cel care se găsește în viclenie nu poate să ajungă repede la înălțimea dogmelor. Cel care caută adevărul trebuie să se păzească neîntinat de orice patimă. Cel care se eliberează de patimi se va elibera și din înșelare și adevărul va cunoaște. Dumnezeu cheamă și conduce la adevăr pe orice om care are frică de Dumnezeu și viață virtuoasă. Nu există situație, spune Sfântul Ioan Hrisostom, ca un om de altă religie sau eretic să rămână în înșelare atunci când este bun și iubitor de oameni. Întotdeauna, Dumnezeu îl va conduce la Biserica Sa. Dacă se întâmplă însă să rămână în înșelarea sa, atunci există cu siguranță o altă patimă pe care o are, cum ar fi slava deșartă, nepăsarea sau lenea sufletească, lipsa de grijă față de propria mântuire etc.: „Dumnezeu îi atrage pe cei care se găsesc în înșelare, atunci când au viața curată”¹⁸. Un exemplu este Apostolul Pavel, care era un prigonitor și luptător cumplit împotriva Bisericii lui Hristos. Deoarece avea o viață ireproșabilă, nu numai că a primit credința Bisericii, dar și pe toți i-a întrecut¹⁹.

Cât privește legătura dintre credința și viața în cadrul Bisericii, vom sublinia următorul fenomen tragic și paradoxal. În zilele noastre,

¹⁶ P.G. 51, 280.

¹⁷ P.G. 55, 50 și P.G. 62, 93.

¹⁸ P.G. 61, 70 și P.G. 57, 243-244.

¹⁹ E.P.E. 18, 222-224.

mulți creștini ortodocși ne arătam a crede după credința Răsăritului, dar ne comportăm și trăim apusean. Aceasta este o problemă foarte gravă, deoarece confirmă o fracturare interioară existențială. De aceea, se înțelege de ce în vremea noastră se schimbă adevăruri înrădăcinate de secole, în ciuda recomandării clare scripturistice și patristice de a nu „schimba granițele veșnice pe care le-au așezat Părinții Bisericii”²⁰. Felul apusean de a trăi, care de la început și prin construcția sa este definit ca arogant și plin de mândrie, are ca rezultat nașterea oricărei erezii, dar și a panereziei ecumenist-sincretiste, erezie ce se referă nu numai la sincretismul interreligios, ci și la sincretismul intercreștin, la minimalismul dogmatic, la acordul de la Balamant, teoria ramurilor, recunoașterea unei presupuse succesiuni apostolice și a Tainelor în afara Bisericii, teoria „Bisericilor Surori”, teoria „celor doi plămâni ai Bisericii”, și la acordul de la Chambesy, care ar recunoaște pe eterodocșii anticalcedonieni, condamnați de Duhul Sfânt prin Sinoadele Ecumenice, ca fiind ortodocși, rugăciunile în comun cu eterodocșii, căsătoriile mixte, primirea eterodocșilor în Biserică, fără Taina Botezului etc.

Pericolul ca printr-o viață necurată să se ajungă la o credință strâmbă este iminent. Este doar o problemă de timp când și cum se va întâmpla. De aceea este nevoie mereu de însoțirea dintre viață și dogme, „așa încât viața noastră să evidențieze dogmele credinței și dogmele să adeverească buna credință a faptelor noastre”²¹. Nu avem nici un folos din dreapta credință, dacă viața noastră este necurată²².

Dacă cunoașterea și trăirea adevărului recomandă împreună Ortodoxia, atunci erezia este deviația de la această cunoaștere și participare.

După Sfânta Scriptura, erezia este în primul rând învățătura demonilor, adică este inspirată de duhurile viclene²³. Conform scrierilor ascetice ale Bisericii, diavolul însuși a adus în lume toate credințele greșite și ereziile. „Stâlpul Ortodoxiei”, Atanasie cel Mare, afirmă:

²⁰ P.G. 59, 63.

²¹ P.G. 64, 500C.

²² P.G. 59, 59-61.

²³ I Timotei 4, 1.

„Erezia nu provine de la apostoli, ea provine de la demoni și de la tatăl lor, diavolul, și este fără roadă, stearpă, irațională și nebu-nească”²⁴. În același duh, Părinții Sinoadelor Ecumenice îi caracterizează pe eretici ca având rațiunea deteriorată, ca fiind nebuni (duhovnicește).

Marii Părinți ai Bisericii folosesc atribute grele în privința ereziei și a ereticilor. Numesc erezia „necredință” și „ateism” și pe eretici „necredincioși” și „atei”. În mod special, Sfântul Atanasie cel Mare îi caracterizează pe eterodocși ca oameni ce neagă adevărul, dușmani, colaboratori ai diavolului²⁵ și premergători ai Antihristului²⁶.

Erezia este strâns legată de înșelare, fiind o deviație de la adevăr și totodată o deviație de la ceea ce înseamnă viața deplină, autentică. „Așa cum acela care se depărtează de drumul cunoscut se rătăcește pe drumuri străine, fără să știe unde merge”, notează Sfântul Nil Ascetul, „așa și omul care nu crede în Treimea cea de o ființă se găsește în rătăcire”²⁷. Acela care rătăcește, nici la scopul ultim nu ajunge, deoarece se află în afara drumului, nici de siguranță nu se bucură, înstrăinându-se de ceea ce este ființial: viața sănătoasă.

Adeseori în scrierile patristice erezia este considerată cu mult mai gravă decât orice păcat moral al omului, deoarece erezia, prin excelență, îl desparte pe om de Dumnezeu. Despărțirea omului de Dumnezeu este confirmată și instituțional de Biserica Sinoadelor Ecumenice, prin afurisirea (oprirea de la Sfânta Împărtășanie) și anatematizarea (tăierea din trupul Bisericii) aceluia care nu primesc hotărârile dogmatice date sub inspirația Duhului Sfânt.

Dar în scrierile patristice este amintită des și partea morală a ereziei, ca fiind strâns legată de importanța ei dogmatică. În opoziție cu însușirea Bisericii de a uni, erezia are însușirea de a dezbină. Nimic altceva nu au făcut Bisericii ereziile și ereticii, decât să nu ne iubească pe noi, pe Dumnezeu și pe ei înșiși²⁸. Devierea ereticilor de la dreapta credință are ca urmare firească și devierea lor de la viața duhovnicească veritabilă. De aceea și viața lor este caracterizată de violență, calomnie și atrocități. Sfântul Atanasie cel Mare,

²⁴ P.G. 26, 960B.

²⁵ P.G. 25, 541C-544C.

²⁶ P.G. 26, 25B și 941A.

²⁷ P.G. 79, 1237C.

²⁸ P.G. 87, 2925B.

Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Grigorie Palama ne mărturisesc astfel de experiențe. Nu au fost scutiți de comportări similare romano-catolicii și protestanții, așa cum ne informează istoria cruciadelor și a prozelitismului din Orientul Mijlociu și din Europa de Est.

Atunci când este în pericol credința ortodoxă, cei credincioși cu adevărat arată o mare sensibilitate și se arată apărători ai dogmei ortodoxe și ai evlaviei ortodoxe. De altfel, aceeași sensibilitate pe care o au credincioșii pentru trăirea și apărarea integrității credinței se intensifică în lupta împotriva rătăcirii ereticilor. Este firesc ca cei care trăiesc adevărul eclezial să fie și apărători ai credinței și neînfrigați luptători împotriva ereziei, deoarece erezia are ca rezultat contrazicerea vieții în Duhul Sfânt al Bisericii. Astfel încât, toți care luptă pentru credința ortodoxă universală se luptă, în esență, pentru apărarea experienței harismatice a Bisericii, care înseamnă și viața lor personală. În această situație, credincioșii, care sunt în mod obișnuit toleranți și pașnici, se arată ca „războinici”, ne spune Sfântul Grigorie Teologul²⁹. Aici, apologetica și starea de război a credincioșilor, și prin excelență a păstorilor sfințiți ai Bisericii noastre, nu trebuie să fie înțeleasă greșit, deoarece aceasta este cu adevărat lupta de apărare. Adică, atunci când Biserica îndură un pericol real din partea ereticilor, credincioșii ortodocși, care au conștiință de aceasta, se luptă să o apere, dând în felul acesta mărturia rămănerii statornice în credință. „Am rămas statornici, prin lupta noastră, darului de obște, comorii părintești a credinței sănătoase”³⁰.

Lupta creștinilor ortodocși, chiar dacă este pentru însăși viața lor, nu este îndreptată împotriva ereticilor, ci împotriva ereziei, care amenință să erodeze adevărul în conștiința membrilor Bisericii și, prin extensie, viața ei. Ortodoxia nu a adoptat niciodată violența împotriva ereticilor, ci elaborează teologia apologetică, pentru a convinge cu rațiunea și cu argumente corecte, subliniind în principal trăirea în Duhul Sfânt a membrilor ei.

Scopul acestei poziții a Ortodoxiei în fața provocării ereticilor este dublu. Pe de o parte, apără trupul bisericesc de a nu fi molișit, iar pe de altă parte, dă posibilitatea ca rătăciții să revină la credința sănătoasă a Bisericii. Aceasta se adevărește și din faptul

²⁹ P.G. 35, 1112A.

³⁰ *Scrisoarea 243*, în P.G. 32, 908C.

că Părinții apologeți, deși folosesc un limbaj dur la adresa ereticilor, nu simt ură față de aceștia³¹. Față de ei, părinții sunt neținători de minte a răului, blânzi și iubitori de oameni, deși aceia sunt puși pe ceartă. În mod evident, ei socotesc prietenia și tovărășia cu ereticii o „stricăciune” și o „pierdere a sufletului”³². Dialogul cu ereticii trebuie să se desfășoare numai în cadrul recomandat de Sfântul Apostol Pavel: „De omul eretic, după întâia și a doua mustrare depărtează-te, știind că acesta s-a abătut și a căzut în păcat, fiind singur de sine osândit”³³. Dialogul trebuie să se limiteze „numai până la sfatul pentru întoarcerea lor la dreapta credință”, conform cuvintelor Sfântului Atanasie cel Mare³⁴. Fiind mișcat de același duh al Sfintei Scripturi și al practicii Sfinților Părinți, marele teolog al vederii luminii necreate, Sfântul Grigorie Palama, pune ca și condiție pentru un dialog cu romano-catolicii scoaterea lui *Filioque* din Simbolul de credință³⁵. După cum este Hristos, așa sunt și sfinții Săi: întotdeauna cer credință curată ca și condiție absolut necesară pentru vindecare și mântuire. Deosebită este condiția pe care o pune Marele Atanasie în privința dialogului cu ereticii: cu aceștia nu se poate discuta nimic altceva, spune el, până când nu se va verifica chestiunea credinței. Mai întâi trebuie să fie acordul în credință. Aceasta metodă ecleziastică este întemeiată de Însuși Hristos, Care nu vindeca pe cei ce pătimeau, până nu își exprimau credința lor față de El³⁶.

Ortodoxia, ca gândire și trăire a credinței, se vede în mod special în perioada când apar ereziile. Și astăzi, figuri harismatice ale Bisericii devin centre de referință pentru o orientare stabilă a dreptei credințe și a vieții duhovnicești în fața confuziei produse de diversele interpretări ale conținutului credinței și mai ales în cadrul dialogului în curs de desfășurare dintre ortodocși și eterodocși.

³¹ Cf. Sfântul Atanasie cel Mare, P.G. 26, 937C.

³² Cf. *ibidem*, P.G. 26, 940C.

³³ Tit 3, 10.

³⁴ P.G. 26, 940B.

³⁵ *Despre purcederea Dubului Sfânt*, Cuvântul 1, 4, 27-31, apud P. Hristu, vol. A, p. 31.

³⁶ Sfântul Atanasie cel Mare, Περὶ τὸν γεγενημένον παρ'αρειανῶν, 36, V.E.P., 31, pp. 260-261.

Ortodoxia a fost exprimată întotdeauna în mod autentic de sfinți, de purtătorii de harisme ale vieții ei, în Duhul Sfânt. Putem să fim siguri și optimiști că nu suntem în pericol, doar în măsura în care mergem pe urmele Sfinților Părinți ai Bisericii.

**Traducere din limba greacă și note
de preot Matei Vulcănescu**